

Szükség van-e még egyházi közgyűjteményekre?

Elismerem, ez a cím kissé provokatív, de talán nem alaptalan. Amire itt vállalkozom, az nem egy kutatáson alapuló előadás, hanem sokkal inkább hangos reflexió, kérdések felvetése, egy vállaltan református tapasztalat- és élményanyaggal a hátam mögött, megspékelve bizonyos egyházvezetői rálátással az egész problematikára. Azt tűztem ki célul, hogy az egyházi közgyűjtemények helyzetének tárgyalását egyrészt tágasabb egyházi kontextusban, másrészt kortörténeti távlatban helyezzem el. Az egyházi közgyűjtemények

ugyanis az egyházak egészének szerves részei, tehát lehet ugyan ezeket a gyűjteményeket izoláltan is vizsgálni, ám ettől még alapkérdés maguknak az egyházaknak mint fenntartóknak a helyzete, hiszen az rányomja bélyegét a gyűjteményekre is. Egyházvezetőként erről szereztem némi tapasztalatot. Másrészt a kontextust tovább kell tágítani, s fel kell tenni azt a kérdést, hogy maguk az egyházak milyen kortörténeti helyzetben találják magukat, s ez milyen hatással van az általuk fenntartott közgyűjteményekre.

A rendszerváltás a történeti egyházakat teljesen felkészületlenül érte. Az alapkérdés ugyanis az volt, hogy a hivatalos ateizmus korszaka után a magyar társadalom eszmei alapja továbbra is a kereszténység marad-e, avagy azt kell mondani, hogy a kereszténység betöltötte történelmi küldetését, s az a legszélesebb keretkultúra, amely a magyar társadalom belső kohézióját adja, immár nem a kereszténység. Elvileg ugyanis fel kellett volna tenni azt a kérdést, hogy ebben az új történelmi korszakban egy megroggyant, maradvány egyház-társadalommal vajon folytatni kell-e, s főleg folytatni lehet-e a keresztény társadalom eszméjére épülő történelmi egyházmodellt a maga kiterjedt, hihetetlenül gazdag infrastruktúrájával, avagy a megváltozott korszellemhez és társadalmi háttérhez igazodva egy teljesen új egyház-koncepciót kell kidolgozni. Mondanom sem kell, hogy ennek a történelmi egyházmodellnek az egyházi közgyűjtemények nem pusztán csak szerves részei, hanem egyenesen megtestesítői is. Nos, ez a kérdésfelvetés elmaradt, sokkal inkább uralkodóvá vált egyfajta reflektálatlan, koncepció nélküli visszanyúlás az intézményi hagyományhoz. Az én egyházkerületemben, Dunántúlon például teljesen magától értetődőnek tűnt, hogy a pápai kollégiumot újra kell építeni, noha a racionalitás azt követelte volna, hogy érdemes lenne egy pillantást vetni a demográfiai térképre is. Ugyancsak dunántúli református példa, hogy vajon szükség volt-e a pápai teológiai akadémia újraindítására, szüksége van-e a Magyarországi Református Egyháznak négy teológiai akadémiára? Nem végeztem kutatásokat, de az a benyomásom, hogy ez a reflektálatlan tradicionalizmus nagyban rányomta bélyegét az egyházi gyűjtemények sorsára is, s nem látszik kirajzolódni valamiféle egységes koncepció ezen gyűjtemények rendszerének újragondolásában. Ennek szembeűnő jele a fragmentáltság, a lokalitások sokfélesége és sokszínűsége, s valamiféle koncepciózus, rendszerszintű könyvtárpolitika hiánya. Elég csak példaként arra utalnom, hogy miközben az EKE-nek 70 körüli tagkönyvtára van, s közülük nagyon sokan tényleg figyelemreméltó fejlődésen mentek keresztül, addig az elmúlt harminc évben nem tudott létrejönni közös összefogással egy olyan országos hatókörű teológiai könyvtár, amely a teológiai világirodalmat szisztematikusan és viszonylagos teljességgel követné. De ez csak egy példa a fragmentáltságra, amely abból következik, hogy a gyűjtemények is sodródtak a rendszerváltozás utáni egyházi útkereséssel. Ezt a sodródást csak erősítette az, hogy nyilvánvalóvá vált, a politika elismeri ugyan az egyházak visszanyúlását a történelmi hagyományokhoz, elismeri a rekonstrukció igényét, ám nem igazán érdekelt a kifosztott, társadalmi bázisukban összeomlott egyházak teljes kompenzációjában, vagyis feltőkésítésükben. A politikának nem érdeke

egy anyagilag független egyház. Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a régi egyházmodell intézményi rekonstrukciója, sőt bővítése, ideértve a gyűjteményeket is, állami támogatás nélkül elképzelhetetlen. Az egyházi intézményrendszer kiszolgáltatottsága a mindenkorinak államnak súlyos kérdéseket vet fel. A legsúlyosabb elmentmondás azonban, ami nem is anyagi természetű, de ami alapvetően érinti az egyházi közgyűjteményeket is, hogy miközben az egyházi intézményrendszer folyamatosan bővül és terjeszkedik, azonközben az egyházas társadalom hanyatlása, s ezzel együtt a keresztény világkép és kultúra szerepvesztése a korszellemmel szemben megállíthatatlannak tűnik. Így jön létre egy eléggé abszurdnak tűnő helyzet, kicsit kiélezve: virágzó intézmények, haldokló gyülekezetek.

Ez a két egymásnak feszülő tendencia azt jelenti, hogy miközben levéltáraink, könyvtáraink, múzeumaink nagy része jelentős fejlődésen ment és megy keresztül, addig a kereszténység, a keresztény civilizáció, a klasszikus műveltségesség, amely mégiscsak ezen intézmények végső eszmei alapja, földrengésszerű fenyegetésnek van kitéve. Ez nyilvánvalóan időzített bomba, s jó, ha tisztában vagyunk azzal a szellemtörténeti helyzettel, amelyben ma az egyházi gyűjtemények találják magukat.

Alaptétele az, hogy az egyházi közgyűjtemények az egyház történeti tudatának, identitásának, s ezen keresztül a keresztény civilizációnak az intézményes hordozói. A kor viszont, amelyben ezen intézmények ma működnek, alapvetően kérdőjelezi meg létüket. Innen nézve vetődik fel a kérdés, hogy szükség van-e még egyház közgyűjteményekre.

A válaszom az, hogy éppen ez a civilizációs fenyegetettség jelöli ma ki az egyházi gyűjtemények küldetését. Ezek a gyűjtemények, főleg azoknak muzeális részei a civilizációs öntudat intézményi hordozói. Ha úgy tetszik, identáspontok, identitás-szigetek a keresztény civilizációtól egyre távolabb kerülő korszellem tengerében. A muzeális gyűjtemények ugyanis nem pusztán azt jelentik, hogy értéküket a régiségük adja, hanem látványosan képviselik a keresztény civilizáció folytonosságát egy olyan keretkultúrában, amelynek történeti tudatában ez a folytonosság már nem létezik. Európa szellemtörténete tragikusan kettétört, s ha vannak intézmények, amelyek ezt a széthasítottságot mégis gyógyíthatják, akkor azok a muzeális gyűjtemények. A múzeumaink mellett a muzeális könyvtárainkra épülő vallási turizmusban óriási kultúraformáló lehetőségek vannak. Ugyanis a cél nem pusztán annyi, hogy minél több embert vigyünk be a gyűjteményeinkbe, hanem az, hogy a keresztény gyűjtemények által képviselt kultúra és

világkép a ma emberének a gondolkodását formálja. Hitvallásos egyházi közgyűjteményekre van szükség. Ha muzeális gyűjteményeinken keresztül csak a múltat akarnánk bemutatni, akkor csak azt a narratívát erősítenénk, hogy az egyház, a kereszténység a múlté. Ezzel szemben egy múzeum, egy muzeális könyvtár igenis a reveláció erejével hathat a mai kor szellemében fuldokló, de távlatokat kereső emberre. Alaptételünk az, hogy a keresztény világkép tekintélyét nem a régisége alapozza meg, hanem az, hogy az igazságot fogalmazza meg az emberi lét értelméről. Egy múzeum, egy muzeális könyvtár így lehet a mára eltorzult modernitás-gondolat korrekciója, egy új modernitás-eszme képviselője, amely szintézist teremt mai és régi között, s helyreállítja a megszakadt keresztény civilizáció történelmi folytonosságát.

A felsőoktatási, iskolai egyházi könyvtárakról nincs sok mondanivalóm. Miután a papír mint a tartalomközvetítés eszköze elvesztette uralkodó szerepét, könyvtárak sokasága kényszerült arra, hogy részben átértelmezze szerepét, s passzív kulturális szolgáltatóból immár kulturális igényt generáló, aktív kulturális térré alakuljon át.

Az online kulturális tér határtalanra bővülése nem tudjuk, hova vezet, s ez milyen hatással lesz a könyvre mint kultúrtörténeti jelenségre. Mindenesetre én nem temetném a könyv korszakát. A papír már bizonyított, míg a virtuális kommunikációs tér s annak futurisztikus, de teljesen ismeretlen távlatai csak a kétségeinket növelik. Annyi bizonyos azonban, hogy a könyvtárainkra gyakorolt hatása kikerülhetetlen, s ebben a kényszerhelyzetben nem maradhatunk passzívak. A magam részéről minden közönségcsalogató kezdeményezést jónak tartok, amennyiben az illeszkedik egy adott könyvtár profiljához. Ám vigyáznunk kell, nehogy úgy járjunk, mint az az amerikai egyház, amely a közösségi terméből szerencsejáték-barlangot kreált, csak hogy jöjjenek az emberek. Jöttek, csak az egyház megszűnt egyháznak lenni.

A modern könyvtárak részleges kulturális térré alakításában is óriási lehetőségek vannak, hiszen ezek az intézmények az indirekt misszió eszközei lehetnek, kapcsolatot teremtenek egyház és az egyházas kultúrától távolabb álló rétegek között.

Szükség van-e még egyházi közgyűjteményekre? Nagyon is, hiszen ezek az intézmények a kereszténység történelmi jelenlétének a bástyái egy olyan korban, amelynek az uralkodó ideológiája már egy kereszténység utáni korról papol. Véleményem szerint nemhogy egy kereszténység utáni kor nem jön el, hanem inkább haladunk egy posztszekuláris korszak felé. Ebben az útkeresésben az egyházi közgyűjtemények a megőrzés és a megmaradás intézményei. A jövő intézményei.

KÖNTÖS LÁSZLÓ

Dunántúli Református Egyházkerület
Tudományos Gyűjteményei

pannoniareformata.hu